

DRIELANDENREIS MET VERENIGING VRIENDEN VAN HET GEMEENTEMUSEUM HELMOND 26 SEPTEMBER TOT EN MET 2 OKTOBER 2004.

45 deelnemers - Touroperator Van Dongen Groepsreizen & Special Tours - Zeeland.
Chaufleur: Lenka Tielen.

Zondag 26 september 2004

Een compliment aan het begin van het verslag is nooit weg. Iedereen was op tijd bij de bus om de bagage in te laden, zodat we klokslag half acht konden vertrekken.

Het was voor velen een aangename verrassing, dat we Lenka als chauffeur hadden.

Op weg naar Speyer hielden we onderweg een koffie/sanitaire stop in Brohltal West aan de A.61. Daarna ging het verder en toen we in Speyer de bus hadden geparkeerd op de Festplatz, konden we ons even daarna op de afgesproken tijd melden voor de lunch bij de grote, ietwat rumoerige Domhof Hofbrauerei tegenover de Dom. Hoewel het pas half een was, werd daar al volop gesjouwd met pullen bier, die nauwelijks te tillen waren. Voor ons was een kamer apart gereserveerd, zodat we van de drukte geen last hadden. De lunch, die bestond uit een "Schinkenteller", was zonder meer goed, wellicht wat te overdadig gezien de grote hoeveelheden die overbleven. Maar ook hier geldt: " 's lands wijs, 's lands eer".

Na de lunch vertrokken we tegen tweeën naar de Dom, waar een gids ons de nodige uitleg gaf over de kerk en ons naderhand door de kerk leidde om alles in detail te kunnen bekijken.

De 6-torige dom, toegewijd aan de H. Maria en de H. Stephanus, is (volgens de reisgidsen) de meest imposante en omvangrijkste kathedraal van Duitsland, gebouwd in hoogromaanse stijl.

In het jaar 1030 werd de eerste steen gelegd door de Salische keizer Konrad II en in 1061 werd de kerk ingewijd. Bij de bouw van de Dom is veel gebruik gemaakt van de symboliek van getallen.

Het langschip heeft b.v. 12 jukken, terwijl het transept b.v. wordt gevormd door drie kwadraten, die op hun beurt weer een octogonale vieringkoepel vormen.

Volgens de gids was de kerk bewust sober van inrichting gehouden, omdat dit bij Romaanse kerken hoort. Later in de week zouden we in Maria Laach zien, dat dit niet altijd waar is.

De kerk wordt: de "Keizerdom" genoemd, omdat er zich de (deels door de Fransen geplunderde) graven in bevinden van die Konrad II, maar ook van Heinrich III, Heinrich IV en Heinrich V en van Rudolf von Habsburg. In totaal rusten vier keizers, drie keizerinnen, vier koningen, een koninklijke prinses en vijf bisschoppen die tevens rijkskanselier waren, in de keizerlijke grafkelder, die men kan bereiken via de crypte, die in 1041 werd ingewijd.

Met betrekking tot Heinrich of Hendrik IV kan nog vermeld worden dat hij eerst in de Afrakapel werd begraven, omdat hij door de paus in de ban was gedaan. Die ban werd enkele jaren na zijn dood opgeheven, zodat hij alsnog in de koninklijke grafkelder kon worden bijgezet.

Na deze culturele onderbreking van de heenreis, vervolgden we onze weg richting Kirchzarten met onderweg nog 'n keer een stop op de A.5. Even na half zeven arriveerden wij bij Hotel Fortuna in het plaatsje Kirchzarten, 10 km van Freiburg. De kamerverdeling verliep vlot en iedereen bleek een kamer naar de zin te hebben gekregen.

De waard van het familiehôtel, was de verantwoordelijke man in de keuken en alle lof voor wat hij op tafel bracht. Zo konden we de dag afsluiten met een goed maal in de gebruikelijke prettige ambiance.

Maandag 27 september 2004

We begonnen de busreis naar Straatsburg met een welgemeend "lang zal zo leven" voor de jarige Els Heling-Roffelsen.

Nadat we op de Place d'Austerlitz waren uitgestapt, liepen we gezamenlijk naar het Office de Tourisme op de Place de la Cathédrale, waar we de 2 gidsen ontmoetten. We splitsten op in twee groepen en zo konden we om 10.00 uur beginnen aan de rondleiding door de oorspronkelijk Romaanse, maar nu grotendeels gotische kathedraal van de Notre Dame. Zij is 103 meter lang en gotisch gebouwd in de vorm van een Latijns kruis op Romaanse fundamenteën, dus in tegenstelling tot een puur gotische kerk, Romaans van afmetingen. De kerk heeft, schrik niet, 10.000 m² aan glasvensters, waaronder twee prachtige roosvensters, daterend uit de 12e en 13e eeuw, die in de Tweede Wereldoorlog door de Duitsers in veiligheid werden gebracht. Waarschijnlijk dachten ze toen nog de oorlog te winnen en wilden ze "hun" toekomstige kunstbezit veilig stellen.

Omdat de kathedraal van Chartres net klaar was, toen men aan het gotische deel van deze kerk begon, trokken bouwvakkers uit de omgeving van Chartres naar Straatsburg in de hoop daar werk te vinden. Dit lukte hen ook, want zij hadden intussen een geweldige ervaring met de prachtige gotische kathedraal van Chartres opgedaan. De stenen voor de bouw, werden uit de nabij gelegen Vogezes per ossenwagen aangevoerd. Omdat er in die tijd nog geen bouwliften waren, werd het bouw materiaal naar boven getransporteerd d.m.v. een "hamsterrad", door mensen voortbewogen. Omdat er tot in de 15e eeuw aan deze kathedraal is gebouwd, geeft ze een uitstekend beeld van de overgang van Romaans naar hoge gotiek.

Het befaamde 16e-eeuwse astronomische uurwerk wordt gemaakt door klokkenmakers uit Schaffhausen en geeft behalve de Greenwich tijd ook de tijd van Straatsburg aan, die

een half uur afwijkt van die van Greenwich. Behalve de tijd, geeft het uurwerk, de maanstanden, de dagen, de maanden enz. aan. Het uurwerk loopt d.m.v. gewichten die iedere week door twee klokkenmakers worden opgetrokken. Zij verzorgen ook het onderhoud van het uurwerk.

Hans Arp, die in de schaduw van deze kathedraal is geboren, schreef over deze kathedraal: "Ik heb veel imposante gebouwen gezien, in Zwitserland, Frankrijk, Italië en Griekenland. Maar het allerschoonst is het interieur van de kathedraal van Straatsburg met haar "kroonjuweel, het wonder van haar gebrandschilderd glas".

Na dit bezoek aan de Notre Dame van Straatsburg, liepen we naar de kade bij het Rohan Palast, waar we in een in Zaandam gebouwde rondvaartboot stapten, voor een rondvaart op de rivier de Ill. Op die manier kregen we de gelegenheid om Straatsburg vanuit een andere gezichtshoek te bekijken. Tijdens de rondvaart kwamen we twee keer voor een sluis, en moesten we geschut worden.

De tocht voer o.a. langs het oude stadsgedeelte met veel vakwerkhuisen, "Petite France" genaamd, en in het nieuwe gedeelte van Straatsburg langs het Palais de la Musique et des Congres, het Parlement Européen, het Palais des Droits de l'Homme en vele andere bezienswaardigheden. Een rondvaart die alleszins de moeite waard was en zo ook door ons ervaren werd. Na de rondvaart lunchte ieder op eigen gelegenheid, voordat we om kwart over twee op de Place d'Austerlitz weer op de bus stapten voor de rondrit door de "Route des vins d'Alsace".

Ze ging o.a. over Goxwiller, Andlau, Itterswiler, Epfig, Lathenors, St. Hypolyte, Bergheim naar het ooievaarsdorp Ribeauvillé, waar we een pauze namen om het plaatsje te bekijken en neer te strijken op een terrasje en te genieten van een glas Elzasser wijn. In zo'n toeristische route gaat altijd meer tijd zitten, dan je denkt. Daarom reden we na het bezoek aan Ribeauvillé de korste weg, over Colmar, terug naar ons hotel. De gezelligheid 's avonds bij het diner was weer als vanouds.

Dinsdag 28 september

We begonnen de busreis naar Basel met een paar limericks om de Ajax-supporters onder ons op de hak te nemen.

In Basel werden we afgezet bij de Bushalteplatz van het Kunstmuseum, waar ons om kwart voor tien twee Duits sprekende gidsen wachtten voor de stadswandeling.

Bij het Antikmuseum tegenover het Kunstmuseum stond een immens lange rij mensen die nog de tentoonstelling wilden zien van de Toetanchamon. Onze wandeling begon bij het beeld van de "Burgers van Calais" van Rodin op de binnenplaats van het Kunstmuseum, voerde langs de Tinguely-Brunnen bij het nieuwe Stadstheater, met zicht op de Elisabethkirche, een neogotische kerk uit de 2e helft van de 19e eeuw. Dit is de eerste "offene Kirche" van Basel, waarover wel een heuse pastoor is aangesteld, maar

waar behalve liturgische diensten, ook discoavonden, geloof het of niet, diensten voor dieren, tentoonstellingen en allerlei andere evenementen gehouden worden. Verder ging het naar de Barfüsserkerche, van oorsprong een Franciscanerkerk, waarvan het schip veel groter is, dan de in verhouding klein en sobere gevel zou doen vermoeden. Thans is in deze kerk het historische museum gevestigd.

Op de Barfüsserplatz keken we op de Leonhardkerche en op de "Talstadt", waar vroeger de burgerlijke adel boven woonde en de christelijke adel aan de onderkant. De smalle straatjes zijn genoemd naar oude beroepen, zoals de Gerbergasse (Leerlooierssteegje) enz.

Wij kwamen langs de Samson en Delila-bron, de Zunftbrunnen (Gildebron), maar dit zijn maar twee van de totaal 160 bronnen die Basel heeft.

Over de Münsterberg liepen we naar de Münsterplatz met mooie huizen die vroeger aan de "Domherren" en de kanunniken toebehoorden. Aansluitend brachten we een bezoek aan het Münster van Basel. Deze in rode zandsteen gebouwde, oorspronkelijk katholieke kerk, is nu een protestante kerk met een (na de beeldenstorm) sober interieur. Ze heeft 'n prachtige kloostergang. De kerk was oorspronkelijk Romaans, maar is na de aardbeving van 1356 in gotische stijl herbouwd met twee torens. In de kerk het graf van Erasmus van Rotterdam.

De andere groep is ook nog op het marktplein geweest, waar het Rathaus staat, een statig gebouw met grote toren uit 1504-1521, van binnen gedecoreerd met o.a. fresco's, gebrandschilderde ramen en de wapenschilden van de Zwitserse kantons.

Wij eindigden onze wandeling aan de Rijnover waar we een goed zicht op de stad hadden.

Met de bus gingen we daarna naar het museum dat geheel gewijd is aan het werk van de in Basel geboren kunstenaar Jean Tinguely (1925-1991). Hij heeft vooral constructieve kunst gemaakt en wordt ook wel een vertegenwoordiger van de kinetische kunst genoemd. Het museum is een geschenk aan Basel en omgeving van Hoffmann-La Roche AG bij gelegenheid van haar 100-jarig bestaan in 1996. De collectie bestaat hoofdzakelijk uit schenkingen van de weduwe van de kunstenaar Mw. Niki de Saint Phalle en werken uit de eigen collectie van Hofmann-La Roche. Het gebouw zelf is een mooie creatie van Mario Botta uit Tessin.

In de eerste helft van de zestiger jaren werkte Tinguely vooral met z.g. "objets trouvés"; gevonden voorwerpen. De kunstenaar construeerde machinesculpturen, waarvan de agressieve, exentrische, maar ook monotone bewegingen de beschouwer doen schrikken en tegelijkertijd aan het lachen maken.

Na ons bezoek aan dit typische museum en de lunch was het daarna tijd voor het prachtige Kunstmuseum. Dit museum heeft niet alleen een grote verzameling 19e-eeuwse en 20e-eeuwse kunst met grote namen als Picasso, Chagall, Cézanne, Matisse,

Giacometti, Miró, Paul Klee, Rothko, Warhol, Kandinsky, Dalí, Arp enz., maar ook een grote collectie Hollandse meesters met namen als Rembrandt, Ruisdael, Berchem enz. en een hele goede collectie schilderijen uit de 15e/16e eeuw, waaronder prachtig werk van Holbein.

Een museum waar zoveel te zien is, dat je moet kiezen.

Na het bezoek aan 't Kunstmuseum was het tijd geworden voor de terugkeer naar Kirchzarten.

Woensdag 29 september 2004

Vandaag hebben we bij het begin van de busreis naar Ronchamp Marjon Rozeboom uit volle borst toegezongen vanwege haar verjaardag.

De weg naar het plaatsje Ronchamp was erg mooi. Jammer dat het panorama soms in wolken gehuld was. Ook rond de kapel Notre-Dame-du-Haut van Le Corbusier waren wolken te zien.

Jammer, want als de zon door de ruitjes van dit bouwwerk schijnt, ziet het er veel mooier uit.

Sinds de middeleeuwen al is 8 september, de dag dat Maria Geboorte wordt gevierd, dé dag van de grote bedevaart van de Notre-Dame-du-Haut in Ronchamp. In 1913 werd de al in de 19e eeuw verbouwde en vergrote kapel verwoest door bliksem en brand.

Dankzij giften van de bevolking, werd ze in neogotische stijl herbouwd, maar helaas in 1944 door bombardementen opnieuw verwoest. Overigens is de heuvel, die aan de oostelijke route ligt, altijd al een plaats van bloedige gevechten geweest.

Als Le Corbusier in 1950 de opdracht krijgt op een vooruitspringend deel van een heuvelrug bij Ronchamp de bedevaartskapel te bouwen, maakt hij zich geheel los van technische overwegingen, van regelmaat of herhaling van elementen. Hij scheidt hier een uit- en inwendig totaal in elkaar overgaande ruimtelijke sculptuur, waarin men (en dat is juist de opzet van Le Corbusier) geen enkele logica kan ontdekken; elke vorm, elke verhouding is uitdrukking van zijn persoonlijke visie en wil tot vormgeven. Deze speelsheid in de architectuur heeft op vele architecten grote indruk gemaakt.

Le Corbusier, (pseudoniem voor Charles-Edouard Jeanneret, 1887-1965) is een van de beroemdste architecten van de 20e eeuw geweest en wordt in één adem genoemd met beroemde tijdgenoten als Mies van der Rohe, Alvar Aalto, Frank Lloyd Wright enz.

Behalve een wereldberoemd architect, was Le Corbusier ook een zeer verdienstelijk schilder en zijn werk kan men in diverse musea vinden onder zijn eigen naam Charles-Edouard Jeanneret.

In en rond de kapel van Notre-Dame-du-Haute van deze kunstenaar hebben we ruim een uur vol bewondering vertoefd.

Omdat de reis naar Ronchamp en het verblijf daar, beide wat waren uitgelopen, besloten we koffie in de bus te drinken en rechtstreeks naar ons tweede doel van vandaag te rijden: Colmar.

Dit is een oude stad, die in de middeleeuwen een belangrijke versterkte stad was, waarvan veel oude kerken en een flink deel van het oude centrum bewaard zijn gebleven. Vakwerkhuisen hebben dakpannen in kleurige patronen en de kromme straten in de wijk Klein-Venetië, kruisen met kanalen die in verbinding staan met de rivier de Ill, die Colmar met de Rijn verbindt.

Vanaf de parkeerplaats op de Place du Quartier Laserre liepen we gezamenlijk naar het Office de Tourisme de Colmar om vandaar uit te waaiëren over verschillende terrassen voor de lunch en om daar later de twee Duits sprekende gidsen te treffen.

Tijdens de stadswandeling bleek dat veel vakwerkhuisen een benedenverdieping van steen en een overhangende eerste en nog verder overhangende tweede verdieping hebben. Dit omdat de grondprijs werd berekend voor de oppervlakte van de benedenverdieping en het bouwen in de lucht geen extra geld kostte. Bij veel van deze vakwerkhuisen is een binnenhof. Colmar heeft in totaal 65 ha aan binnenhoven. Deze hadden een sociale functie, want de bewoners van de huizen gingen naar de binnenhoven voor licht en lucht, omdat de huizen geen of nauwelijks ruiten hadden, omdat die niet te betalen waren. We kwamen langs het Kopfhaus, laat renaissancistisch uit 1609; we zagen een 320 jaar oude judasboom; we kwamen bij de gotische Martin's Kirche (1250-1375).

De stad Colmar is bijzonder rijk met bloemen versierd. Per jaar worden 2 miljoen euro door de stad uitgetrokken voor deze bloemversieringen. 65 Mensen zorgen voor de bloemen en planten.

De stad Colmar, die in 1200 een stadsmuur had, heeft zelf 67.000 inwoners en met voorsteden erbij ongeveer 100.000. In totaal had Colmar 5 bedelordes binnen haar grenzen en dankzij de archieven van deze kloosters en van de Dom, is er veel van de geschiedenis van deze stad in de Elzas bekend. Doordat de stad dan weer Frans dan weer Duits was, zijn er mensen die maar liefst zes keer van nationaliteit zijn veranderd zonder te verhuizen.

De dag in Colmar hebben we afgesloten met een bezoek aan het Musée d'Unterlinden, dat gehuisvest is binnen de muren van een voormalig Dominicaner klooster uit 1252. Natuurlijk hebben we daar allemaal het Issenheim Altarstuk bewonderd, dat Mathias Grünewald tussen 1510 en 1516 heeft gemaakt. Maar behalve dit wereldberoemde meesterwerk, heeft het museum nog veel meer te bieden.

Het heeft een unieke collectie Rijnlandse beeldhouwwerken en schilderijen van de late middeleeuwen tot de renaissance, alsmede archeologische collecties, maar ook eigentijdse kunst.

Dit was dus een museum waar we opnieuw moesten kiezen.
Na dit museumbezoek terug naar Kirchzarten.

Donderdag 30 september 2004

Van nu af aan blijven we in Duitsland en vandaag hebben we als doel Weil am Rhein, en een deel van het zuidelijk Schwarzwald.

In Weil am Rhein wordt door de Vitra Meubelfabriek al meer dan 50 jaar stoelgeschiedenis geschreven. In deze stad zijn stoelen niet alleen zitmeubels, maar veel eerder een symbool van de stad geworden. Richtte de aandacht van Vitra zich allereerst op winkelinrichtingen en vitrines (vandaar de naam Vitra), later ging ze designerstoelen produceren in het betere genre.

De Bondsdag in Berlijn is b.v. met Vitra stoelen ingericht.

De heer Fehlbaum, eigenaar van de firma, heeft in de loop der jaren een grote collectie designerstoelen aangelegd, niet alleen uit eigen collectie maar ook van de concurrentie, om de ontwikkeling van dit zitmeubel voor het nageslacht vast te leggen. In het voormalige brandweergebouw is een tentoonstelling te zien van 100 designerstoelen uit de periode 1899-1999, maar de collectie is veel groter.

Toen de fabriek in 1981 door brand werd vernield, moest er een nieuwe fabriek komen en de Britse architect Nicholas Grimshaw kreeg de opdracht die te bouwen. Het werd een stevig high-tech gebouw. Bij dit gebouw moest volgens de kunstminnende Fehlbaum een kunstwerk komen en de kunstenaar Klaas Oldenburg en zijn vrouw Koosje Verbruggen tekenden voor het monument "balance in tools", dat de gereedschappen en gebruiksvoorwerpen in de meubelindustrie op spannende wijze neerzet. Bij de onthulling hadden de Oldenburgs een Californische vriend meegebracht, de architect Frank O. Gehry. Het klikte meteen tussen hun vriend en hun opdrachtgever en zo verwierf Gehry de opdracht om op zijn beurt een entreegebouw bij de "balance in tools" te ontwerpen. In 1989 ontstond het expressieve gebouw, waarschijnlijk het eerste gebouw van Frank O. Gehry op het Europese vasteland. Het lijkt op een expressionistisch decor uit de twintiger jaren; een ontwerp van het in elkaar schuiven van volumes, bijna alsof ze een kubistisch schilderij in de ruimte vormen.

Fehlbaum had de smaak te pakken en wilde zijn architectuurpark nog meer uitbreiden.

De Portugese architect Alvaro Siza, die verantwoordelijk was voor het afgekeurde ontwerp voor het Stedelijk Museum in Amsterdam, ontwierp een groot, strak, bakstenen gebouw, dat vooral opvalt door het beweegbare afdak, dat bij regen omlaag en bij goed weer omhoog kan, zodat altijd een droog transport van mensen en meubels wordt gewaarborgd.

De architectonische honger van Fehlbaum bleek niet te stillen, want hij nodigde de Japanse architect Tadao Ando uit een conferentiegebouw te ontwerpen. In eerste

instantie voelde de Japanner daar weinig voor, maar toen hij in het voorjaar in Weil am Rhein arriveerde en de bloeiende kersenbomen zag, ging hij overstag. Het "cherry-blossom-feest" is in Japan immers een van de grootste feesten dat Japan kent. Tadao Ando besloot de opdracht te aanvaarden en de kersenbomen te laten staan, maar een afgrenzing te maken van wanden die zich samenstellen tot kwadratische ruimtes. Het gebouw, dat via een rituele ingang kan worden bereikt, is gemaakt van een volgens een geheim recept samengesteld soort beton, dat bijzonder glad en "aaibaar" is. De ruimtes moeten vooral rust geven en niets mag de aandacht afleiden van de mensen die in conferentie zijn.

Om het park van gebouwen te completeren kreeg de Brits-Iraakse architecte Zaha Hadid de opdracht een gebouw te ontwerpen voor de bedrijfsbrandweer. Het werd het meest bizarre gebouw van het park; een gebouw van lange vlakken samengesteld tot ruimtes, die met elkaar een bizarre structuur zijn gaan vormen. Dit gebouw heeft maar twee jaar dienst gedaan als bedrijfsbrandweergebouw. Waarschijnlijk werden de brandweerlieden net zo duizelig als menigeen uit onze groep. Nu doet het dienst als stoelenmuseum en daar zijn wij onze excursie begonnen, gevolgd door een rondgang langs alle andere bovengenoemde gebouwen en eindigend in het conferentiegebouw van Tadao Ando.

Daarna hebben we nog op eigen gelegenheid de expositie "Airworld, design en architectuur voor luchtreizen" bezocht in het entreegebouw, met aangrenzende winkel, voordat we naar de Armarak bedrijfskantine gingen om gezamenlijk te lunchen.

Na de lunch begonnen we aan de rit door het zuidelijk deel van het Schwarzwald, die ging over Lörrach – Schopfheim – Wehr - via het Wehrtal - Todtmoos naar St. Blasien, waar we stopten.

We parkeerden in de buurt van de kerk van St. Blasien, om o.a. de grote koepelkerk te bewonderen. Deze kerk heeft een van de grootste kerkkoepels van Europa. Na de koepel van de St. Pieter in Rome met een doorsnede van 42,5 meter, het Pantheon met 43,6 meter, de dom van Florence met 42 meter, de St. Paul in Londen met 34 meter en de Frauenkirche in Dresden met 23 meter, telt de St. Blasien met een koepel met een diameter van 36 meter beslist mee in dit lijstje. Nadat haar voorganger in 1768 was afgebrand, werd een nieuwe kerk gebouwd die in 1783 kon worden ingewijd. Door de z.g. "secularisatie", werd het hele interieur alsmede het orgel van de grote orgelbouwmeester Andreas Silbermann er uit gehaald en verwoest. Zelfs de stoffelijke resten van de in de kerk begraven 14 Habsburgers werden uit de graven genomen en naar Oostenrijk overgebracht. Met eenvoudige middelen werd de kerk opnieuw opgebouwd en in 1913 kon ze voor de tweede maal worden ingewijd. In 1981-1983 vond een grote restauratie plaats en nu is deze van binnen geheel witte kerk weer een godshuis dat er zijn mag en dat een bezienswaardigheid is. Iemand van ons zei: "Hierop

zou Jan de Bouvrie jaloers zijn.". Jammer dat voor ons gezelschap dit bezoek aan St. Blasien een vervelende afsluiting had. Greet van de Sande-Jonkers, zag een afstapje in deze kerk niet, zodat ze lelijk kwam te vallen en na thuiskomst in het hotel, de hulp van een huisarts en later van de eerste hulp van het ziekenhuis in Freiburg moest inroepen. Ze bleek haar elleboogknopje gebroken te hebben en haar knie en voet flink gekneusd. Voor de rest van de week betekende dit voor haar rusten, met haar arm in een gipsverband en haar knie in een brace en zaterdag per ambulance naar Nederland. Alle lof voor haar reisgenote en nicht Margo Knaapen, die haar in dit alles heeft begeleid en opgevangen! Na het bezoek aan St. Blasien vervolgden we onze rit door het Zwarte Woud, met de gewonde Greet aan boord, via Häusern, langs het grootste meer van het Schwarzwald, de Schluchsee, en dan via de Titisee langs Feldberg, de met 1450 meter hoogste berg van het Zwarte Woud, via Todtnau terug naar Kirchzarten. Tijdens het diner was uiteraard het gebeurde in St. Blasien hét onderwerp van gesprek.

Vrijdag 1 oktober 2004

Omdat we morgen de flinke rit naar huis voor de boeg hebben, waren voor deze dag geen lange busritten gepland. We vertrokken 's morgens om half negen, helaas zonder Greet van de Sande en Margot Knaapen, met als eerste bestemming het kleine plaatsje St. Märgen.

Dit plaatsje, gelegen in een prachtige omgeving, is vooral bekend als bedevaartsoord. Het heeft een barokke kerk, die, toen wij er aankwamen, drastisch onderhanden werd genomen door een poets- en bloemsiergroep. Het dorpje St. Märgen zelf telt slechts 1200 inwoners en met de boerderijen in de omgeving erbij zo'n 2000. In deze omgeving wordt het paardenras "Schwarzwälder Füchse" gefokt. De boeren, die meestal maar kleine stukken land hebben, geven de voorkeur aan paardentractie boven een tractor, eerst en vooral vanwege het milieu, maar ook om dit typische paard te promoten. Een keer paar jaar, ik meen in september, vindt in dit plaatsje de paardenzegening plaats, wat de nodige festiviteiten met zich meebrengt.

Nadat we al deze informatie van een dorpsbewoner hadden gekregen, gingen de meesten van ons naar "eine kleine Konditorei" voor de koffie (und Kuchen).

Het tweede plaatsje dat vandaag op ons programma stond, was St. Peter. In deze plaats, die wat groter was dan St. Märgen, was men bezig met de restauratie van de kerktorens. Beide torens hadden een "Zwiebelturm", maar een van die beide uien was gerestaureerd of vernieuwd en stond op de grond vóór de kerk, klaar om op de toren gehesen te worden. De meesten van ons schaarden zich onder de "Schaulustigen" en de belangstelling ging zelfs zo ver, dat voor deze en gene de lunch er bij inschoot.

Naast de barokke kerk is een rococo-bibliotheek. Toen we St. Peter verlieten, stond de "Zwiebelturm" keurig op zijn plaats.

De laatste bestemming van vandaag was Freiburg im Breisgau, de hoofdstad van het Zwarte Woud. Deze stad wordt doorkruist door haar fenomeen, de "Bächle" (beekjes). Ze werd in de 12e eeuw gesticht door de hertogen van Zähringen. Bijna alle Zähringen-steden kregen al spoedig vergaande burgerlijke vrijheden, vandaar de naam Freiburg. Het is een oude handels- en burgerstad, die overigens wel vaak bezet is geweest. In 1525 b.v. door opstandige boeren; in 1632 en 1638 door de Zweden; in 1644 en van 1677 tot 1697 door Beieren en in 1713 en 1744 door de Fransen. Daarna doorstond zij de eeuwen tot de Tweede Wereldoorlog vrijwel ongeschonden. In 1944 echter werd Freiburg bij bombardementen vrijwel geheel in puin gelegd, maar het Münster, hét herkenningsteken van de stad bij uitstek en enkele gedeeltes van de binnenstad bleven bewaard. Bij de wederopbouw werd zorgvuldig rekening gehouden met het oude stadsbeeld en nu is Freiburg weer een stralende studentenstad. Ze heeft ongeveer 200.000 inwoners. De universiteit is met 12.000 personeelsleden de grootste werkgever. Er studeren ongeveer 20.000 studenten.

Wij begonnen onze rondwandeling door de stad o.l.v. van 2 stadsgidsen op de Rathausplatz, kwamen langs het Erasmushuis, waar de humanist 2 jaar gewoond heeft, kregen uitleg in het Münster, met o.a. zijn prachtige gebrandschilderde ramen, die vooral de verschillende oude beroepen uitbeelden. Boften we in St. Peter met een speciale attractie, ook in Freiburg zat het ons mee. Het prachtige portaal van de hoofdingang van het Münster met de grote beeldendecoratie, dat maar liefst 6 jaar in steigers had gestaan, werd uitgerekend op de dag dat wij er waren onthuld en was weer in al zijn glorie te zien. Het eerste uur liep het natuurlijk storm, maar toen wij na de stadswandeling naar het Münster terugkeerden, konden wij de sculpturale versiering in al zijn kleurenpracht op ons gemak bewonderen.

Na het bezoek aan het Münster ging de stadswandeling verder door het oude gedeelte van de stad en kwamen we langs interessante oude gebouwen, vakwerkhuisen en opvallend veel gebouwen met erg mooie uithangborden. Ook zagen we de Schwabentor, een oude stadstoren.

Toen de stadswandeling teneinde was, had iedereen een paar uur vrij om op eigen houtje Freiburg te bekijken. De een besteedde deze tijd om te winkelen, de ander om terug te gaan naar het Münster, waar om vier uur ook nog een orgelconcert begon, terwijl weer anderen er de voorkeur aan gaven een terrasje te pikken. Om zes uur gingen we terug naar Kirchzarten, voor het laatste avondeten in ons hotel en om dan de koffers te pakken.

Zaterdag 2 oktober 2004

Iedereen had keurig op tijd de bagage klaar staan om in te laden, zodat we om precies 8 uur konden vertrekken voor de thuisreis. Greet en Margo moesten op transport per ambulance wachten, wat echter in de loop van de dag zou volgen.

Na een koffiestop onderweg, kwamen we tegen half twee in Maria Laach aan, waar we een goed verzorgde, gezamenlijke lunch hadden in het Seehotel Maria Laach, vlakbij de abdij. Iedereen liet zich de Laacher Kloosterteller goed smaken.

Na de lunch kregen we in een filmzaaltje een van Nederlands commentaar voorziene film te zien over het leven van de Benedictijner monniken, omdat de abdij niet toegankelijk is. Wel natuurlijk de interessante Romaanse abdijkerk, met het graf van de stichter, de paltzgraaf Hendrik II uit de 13e eeuw, het hoogaltaar met het ciborium uit de dezelfde periode. De fresco's op de pilaren uit de tijd van abt Simon von der Leyen, die in 1512 gestorven is, stellen St. Christoffel, St. Nicolaas en St. Benedictus voor.

Verder de heel mooie gebrandschilderde ramen van Wilhelm Rupprecht (gestorven in 1963) en uitgevoerd door Oidtmann uit Linnich.

Een van deze ramen is geschonken door Konrad Adenauer. Vermeldenswaard is ook de pietà uit de 15e eeuw en de crypte onder de oosterabsis.

Velen maakten ook nog een ronde door de abdiwinkel, waar allerlei kunstvoorwerpen, maar ook prullaria, kruiden, bloemen, honing, wijn enz. te koop waren.

Om half vijf vertrokken we richting Venlo, waar we het afscheidsdiner hadden. Tijdens dit diner mocht ik Lenka, onze chauffeur, lovend toespreken en een geschenk onder couvert aanbieden. De heer Jacques Geukers verwoordde namens de groep in een sympathieke toespraak de waardering voor het werk van de reiscommissie.

Om half negen verlieten we hotel Wilhelmina voor het allerlaatste deel van de reis, de rit naar Helmond.

Thuis aangekomen, vonden we tussen de post, het overlijdensbericht van Leny Bataille, die daags voor ons vertrek wegens ziekte moest annuleren. Op diezelfde 25 september nog, bleek zij ons te zijn ontvallen en begonnen te zijn aan de reis waarvoor geen annulering mogelijk is.

Wij bewaren aan haar de herinnering van een trouwe en spontane reisgenoot op vorige reizen.

Moge zij rusten in vrede.

Leo van Tilburg.